

УДК 502/504

Б.М. Сердюк,

доц., к.т.н.

А.А. Леуцук,

студентка ФММ, Національний технічний університет України «КПІ»

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КЛАСИФІКАЦІЇ ЗБИТКІВ

Актуальність досліджуваної теми базується на тому, що на сьогодні відсутня в науковій літературі чітка класифікація збитків. В роботі висвітлено теоретичні засади визначення поняття «збиток», надано основні критерії класифікації. На прикладі економічного збитку вказано основні джерела відшкодування та формування.

Urgency is based on researched topics that today is not in the scientific literature is clear classification of losses. This paper describes the theoretical basis definition of "damage", provided the basic criteria for classification. For example economic damage indicated the main sources of compensation and formation.

Ключові слова: збиток, економічний збиток, природне середовище, ступінь диференціації, механізм впливу, час дії.

Вступ. Сьогодні все більшої актуальності набуває тема класифікації, економічної оцінки, методів розрахунку збитків, які несе підприємство та суспільство в цілому під впливом певних негативних факторів.

Великий внесок у розвиток еколого-енергетичних збитків зробили О. Соляник, К. Гофман, О. Балацький, А. Гусев, Є. Ушаков і багато інших.

Постановка задачі. Основною ціллю даного дослідження є теоретичний пошук класифікації збитків та на прикладі одного із його різновидів - показати структуру.

Для дослідження поставлених задач використовуються наступні методи: аналізу, наукового дослідження, узагальнення, вимірювання, індукція, синтезу.

Результати дослідження. Збитки – «це результат негативної зміни унаслідок зміни якихось подій, явищ, дій стану об'єктів, що виражається в порушенні їх цілісності або погіршенні інших властивостей, фактичні або можливі соціальні і економічні втрати (відхилення здоров'я людини від середньостатистичного значення, тобто його хвороба або навіть смерть, і так далі) і/або погіршення природного середовища або в навколишньому середовищі людини» [3].

Для класифікації збитку будемо використовувати наступні ознаки:

- механізм дії;
- форма прояву;
- час дії;
- масштаб;
- ступінь диференціації.

Аналіз даних ознак дозволяє визначити характер, як комплексного так і диференційованого збитку. Тут кількість ознак обмежена, оскільки детальне поглиблення може привести не лише до позитивних явищ, але й до негативних [1].

В залежності від механізму впливу розрізняють опосередкований (втрата матеріальних ресурсів, негативних наслідках для рослинного та тваринного світу, погіршенні стану об'єктів створених людиною (будівель, споруд, пам'ятників, машин, устаткування і т.д.) і безпосередній (впливає на людину прямо. Проявляється у зниженні виробничої діяльності, погіршенні самопочуття, втраті інтересу, погіршенні здоров'я) збиток.

Кожний з цих видів має певну специфіку, про те вони тісно пов'язані між собою, оскільки опосередкований переходить в безпосередній [1]. Наприклад, до кінця ХХ століття забруднення навколишнього середовища відходами, викидами, стічними водами всіх видів промислового виробництва, сільського господарства, комунального господарства міст набуло глобального характеру і поставило людство на грань екологічної катастрофи. Дані забруднення прямо впливають на людину, оскільки забруднюють повітря, а часточки пилу осідають на рослинах, внаслідок чого погіршується якість продукції, яку ми споживаємо [5].

За часом дії збиток може бути явним, який чітко визначається за допомогою наукових методів, і збиток прихований. Останній при даному рівні знань не виявляється. За часом дії збиток підрозділяється також на поточний (існує в даний момент і залежить від рівня виробництва) та прогнозований (буде існувати в майбутньому внаслідок певного впливу).

З загальної точки зору, можна виділити поправний і непоправний збиток. Під поправною шкодою розуміють локальні процеси у невеликих масштабах, із зворотнім характером. Непоправний збиток характеризується необоротністю процесів.

В більш вузькому плані збиток, за масштабами, можна поділити на:

- глобальний;
- континентальний;
- регіональний;
- локальний.

При глобальному збитку земну кулю розглядають як єдину взаємозалежну систему. Континентальний може визначатися за участю декількох країн або однієї.

Регіональний масштаб збитку передбачає вивчення окремих місцевостей промислових районів і навіть окремих міст. Збиток від окремого джерела, окремого підприємства - локальний.

Також збитки можна поділити на випадкові та ненавмисні, останні в свою ергу поділяються на:

- прями збитки, до яких відносять збитки від тілесних ушкоджень, хвороб і психічних розладів. Сюди ж входить і збиток, заподіяний сільськогосподарським і водним культурам, лісам і нерухомій власності. До прямих збитків відноситься і неможливість окремих осіб володіти чи використовувати належне їм майно. А також порушення суспільного порядку й умов для відпочинку, тобто нематеріальної власності.
- до непрямих збитків відносять збільшення витрат і втрату доходів (викликаних простоем устаткування) чи бізнесу в результаті забруднення і порушення земельної родючості, місць мешкання риби, а також територій, призначених для відпочинку і розваги. Непрямі збитки включають також витрати на очищення і видалення відходів, зниження вартості майна; нещасні випадки, пов'язані з забрудненням [6].

Збитки, яких зазнає суспільство від порушень навколишнього природного середовища, можна класифікувати:

- за галузями народного господарства;
- збитки промисловості;
- збитки сільського господарства;
- збитки комунальних підприємств;
- збитки оздоровчих закладів та інші.

За компонентами навколишнього природного середовища — водними, земельними, атмосферними, лісовими ресурсами.

За елементами процесу праці (предмети праці, знаряддя праці, самі робітники — трудові ресурси) [7].

Усі види збитків можна розділити на вимірювані (грошові чи натуральні) і умовно вимірювані, тобто ті, що практично не піддаються кількісній оцінці.

Вимірювані збитки поділяються на економічні і соціально-економічні, а умовно вимірювані – на соціальні і екологічні [1].

Економічний збиток – це виражені у грошовій формі фактичні і можливі витрати, заподіяні економічним суб'єктам внаслідок екодеструктивного впливу, а також додаткові витрати на компенсацію цих збитків.

Всі економічні збитки поділяються на п'ять видів:

- фактичні, тобто втрати або негативні зміни, що виникають від забруднення навколишнього середовища і можуть бути оцінені у грошовій формі у звітному періоді;
- можливі, які можливі в перспективі через забруднення природного середовища, тобто мають умовно-теоретичний характер;
- відвернені, які становлять різницю між фактичними і можливими збитками;
- ліквідовані – частина збитків, на яку їх було зменшено завдяки проведенню природоохоронних заходів;
- потенційні – збитки, які можуть бути завдані суспільству в майбутньому через нинішнє забруднення навколишнього природного середовища [4].

Відношення між фактичним, комплексним та потенційним зображено на рис. 1:

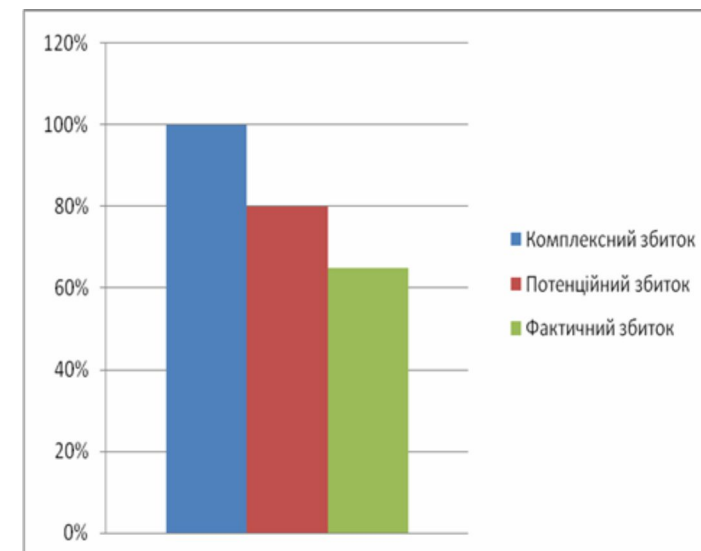

Рис. 1. Співвідношення між видами збитку [1].

Класифікацію економічних збитків та джерела їх відшкодування наведено на рисунку 1.

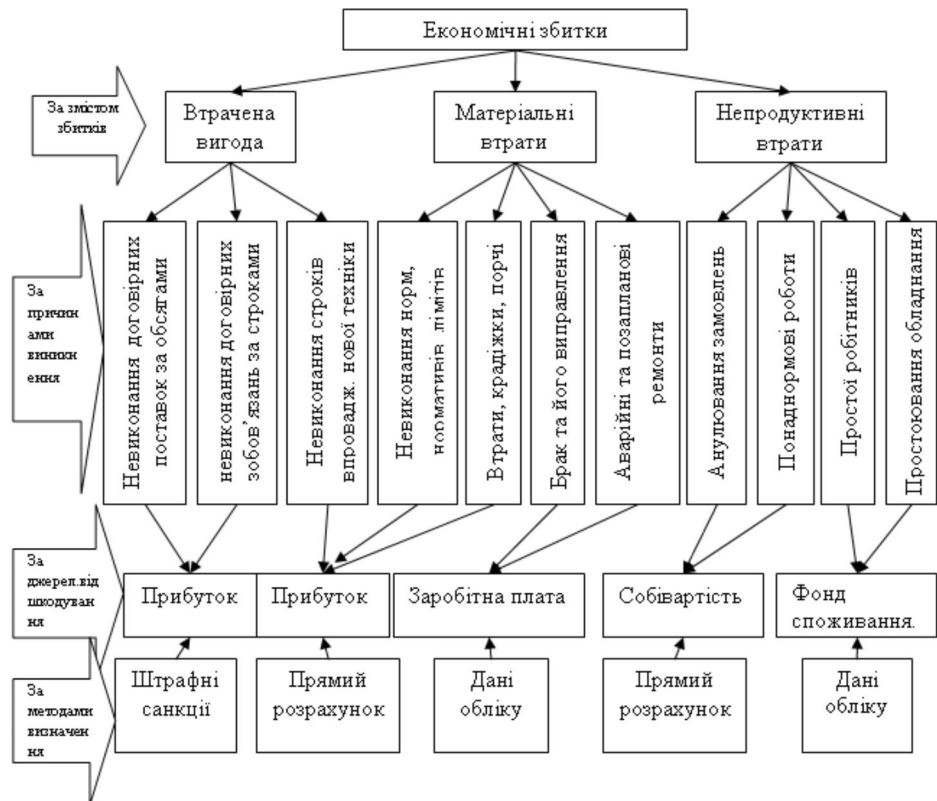

Рис. 1. Класифікація економічних збитків та джерела їх відшкодування [2].

Економічні збитки, як прямі втрати і додаткові витрати, можуть бути завдані населенню безпосередньо, а також опосередковано в результаті зміни умов функціонування господарських об'єктів, як наслідок деградації якості середовища. При цьому зміни виробничо-економічних та екологічних властивостей, які визначають натуральні збитки, можуть бути тимчасовими та безповоротними, такими, що завдаються безпосередньо природним ресурсам та побічно через умови їхнього існування [8].

Взаємозв'язок економічного збитку і забруднення навколишнього середовища зображено на рис. 1.

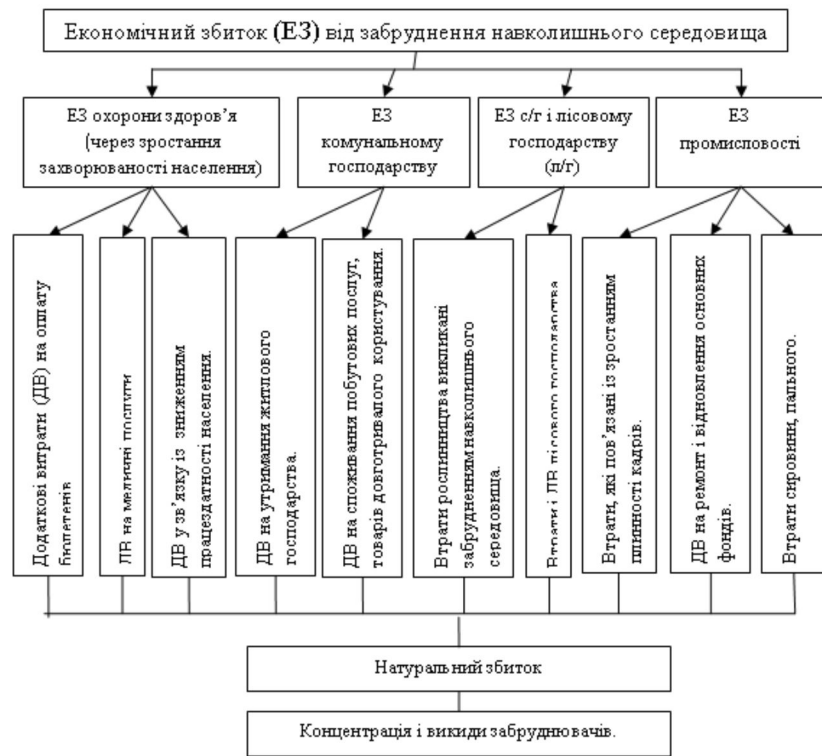

Рис. 1. Схема визначення економічного збитку [1]

Межі між економічними збитками та їх формами дуже умовні. Проте в кінцевому підсумку будь-якої форми порушень навколишнього природного середовища можна дати вартісну або принаймні матеріальну оцінку. Наприклад, втрати сільського господарства від забруднення навколишнього природного середовища можуть проявлятися в зниженні урожайності, продуктивності худоби тощо. На землях, забруднених пилом, урожайність основних сільськогосподарських

культур знижується на 15—30%, а термін служби устаткування (техніки) скорочується на 20—30% [7].

Висновки. В даній статті було розглянуто основні аспекти класифікації збитків. Потрібно зазначити, що дана класифікація дозволяє визначати шкоду по декількох напрямках. Завдяки цьому можна теоретично розрахувати майбутній збиток та зменшити негативні наслідки від нього. Підсумовуючи дану роботу, можна сказати, що визначення та розрахунок збитків є неоднозначним питанням і потребує подальшого вивчення у майбутньому.

Література.

1. Балацький О.Ф. Антологія економіки чистого середовища / О.Ф. Балацький – Суми: ІТД (Університетська книга), 2007. – 272 с. ISBN 978-966-680-334-7
2. Круш П.В. Внутрішній економічний механізм діяльності підприємства. [Текст]: Навч. Посібник/ Круш П.В., Тульчинська С.О., Тульчинський Р.В., Кириченко С.О., Кривда О.В., Кавтиш О.П. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 2006 с. ISBN 978 – 966- 364- 575 -9
3. Оцінка і класифікація збитку викликаного зниженням якості електроенергії, що поставляється [Електронний ресурс]/ Самоїленко І.А. Орловська Юлія Валеріївна (головний редактор)//Журнал Економічний простір – 2008 - №18. – С. 170. - Режим доступу до журн.:http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2008_18/samojl.pdf. — Назва з екрану.
4. Структура природоохоронних витрат та методи нарахування еколого-економічних збитків від забруднення навколишнього середовища [Електронний ресурс]/ Режим доступу до ресурсу: http://www.coolreferat.com/Структура_природоохоронних_витрат_та_методи_нарахування_еколого_економічних_збитків_від_забруднення_навколишнього_середовища. — Назва з екрану.
5. Вплив діяльності людини на довкілля [Електронний ресурс]/ Українські реферати. - Режим доступу до ресурсу: <http://www.refine.org.ua/pageid-1140-1.html>. — Назва з екрану.
6. Світовий досвід екологічного страхування [Електронний ресурс]/ Перша українська електронна бібліотека підручників. - Режим доступу до ресурсу: http://pidruchniki.com.ua/ekologiya/rozrahunok_zbitkiv_zabrudnennya_dovkillya. — Назва з екрану.
7. Загальна класифікація порушень навколишнього природного середовища [Електронний ресурс]/ Писаренко В.Н., Писаренко П.В., Писаренко В.В. Сільськогосподарсько галузевий сервер- Режим доступу до ресурсу: http://www.agromage.com/stat_id.php?id=526.— Назва з екрану.
8. Розрахунок збитків за забруднення довкілля. Екологія. [Електронний ресурс]/ Перша українська електронна бібліотека підручників. - Режим доступу до ресурсу: http://pidruchniki.com.ua/ekologiya/rozrahunok_zbitkiv_zabrudnennya_dovkillya. — Назва з екрану.

Стаття надійшла до редакції 18.10.2010 р.

